

Egy elfeledett építészmérnök – Csanak József

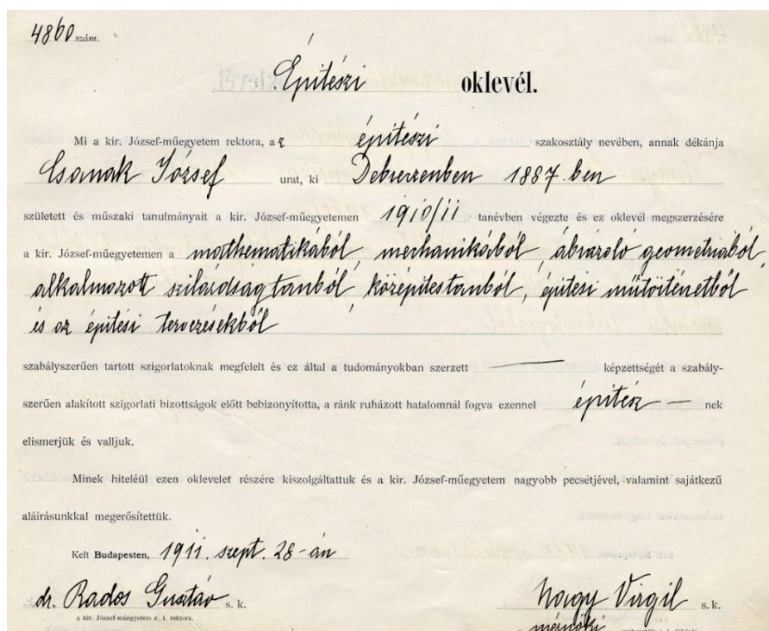
Nyul Imre

helytörténész, ny. középiskolai tanár

Csanak József építészmérnök életéről nagyon kevés információ ismert. Legtöbb helyen munkáinál csak két építményét említik, a debreceni Mester utcai református templomot és a cserkészházat.

Élete

Csanak József építészmérnök 1887. július 21-én született Debrecenben. Nagyszülei Csanak József (1820–1900) debreceni fűszer- és gyarmatáru-kereskedő, mecénás és Várady-Szabó Eszter (1826–1890) voltak. Szülei Csanak József (1856–1937), aki apja halála után folytatta a kereskedést, és Lucich Margit (1866–1945) voltak. A legifjabb Csanak József – a családban Dodi – nem folytatta ősei szakmáját. Középiskolai tanulmányait a debreceni Református Főgimnáziumban végezte 1905-ben. 1911-ben diplomát szerzett a Magyar Királyi József-Műegyetemen. Végzettsége szerint építészmérnök lett, és építész engedéllyel is rendelkezett.

A Budapesti Mérnöki Kamara, a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet tagja, majd 1937-től az utóbbi debreceni osztályának alelnöke volt.¹ 1934-ben Csanak József építésmérnököt báró Vay László főispán törvényhatósági bizottsági műszaki tanácsosnak nevezte ki. 1927-ban a Hortobágyi Téglagyár Rt. felügyelőbizottságában kapott megbízást,² illetve a Debreceni Vas- és Rézbútorgyár Rt. igazgatósági tagja volt. A gazdasági válság után kevés építészeti megrendelést kapott, ezért elvállalta az utóbbi gyár igazgatását, a dokumentumok szerint ezt 1935 és 1943 között látta el. Az 1944 júniusi bombázásokig itt, a Nagyállomás közeli Ispotály utca 5. szám alatt, az igazgatói lakásban éltek, ami a bombázások során elpusztult, vele együtt az építész tervei, iratai. Cserkészvezetőként is tevékenykedett.

A Nagyerdei körút 6. szám alatti szép villában – a fellelhető adatok szerint – 1910-ben ifjabb Csanak József kereskedő és felesége, Lucich Margit élt.³ A fiú 1891-ben vette meg apjától az értékes ingatlant. 1931-ig a legifjabb Csanak József építésmérnök is itt élt, itt volt az irodája. A gazdasági válság a Csanak-kereskedést sem kerülte el. 1934-ben elárverezték a házat a telekkel együtt. A háború után egy kisebb ház állt a villa helyén, majd pedig a Postás üdülő épült fel a területén (jelenleg felsőoktatási kollégium, a Református Egyház tulajdona).

ifj. Csanak József kereskedő háza (képeslap)

¹ Magyar Mérnök 1937. június 6. 167. p.

² Magyar Pénzügyi Compass 1927.

³ Debreczen belsőségének házjegyzéke 1910.

Az építész 1911-ben megnősült, felesége, Békessy Ilona Irén (1888. május 15. – 1946. október 19.) – a családban Patyi – Békessy Béla huszártiszt, olimpiai ezüstérmes kardvívó testvére. A megtalálható dokumentumok szerint az ifjú házaspár 1911 és 1914 között Budapesten élt.⁴ Ebből az időszakból származó munkáiról nem sikerült információkat fellelni. Egyetlen gyermekük született, Csanak József Tibor, aki magyar királyi százados lett. Hívták a Néphadseregbe is, de inkább polgári foglalkozást választott, Gyöngyösön gumijavító műhelyt nyitott, majd a helyi KTSZ-ben dolgozott, amelynek később az elnöke lett. Három gyermekük született, Zsuzsanna valamint az ikrek, András és Tibor.⁵

Csanak József építész

Csanak József építész az I. világháborúban a 2-es honvéd huszárezredben szolgált, mint tartalékos mérnök hadnagy, majd főhadnagy.⁶ „*Felésege [...] az el-lenség előtt tanúsított vitéz magatartása elismeréséül legfelső dicsérő elismerésével (Signum Laudis)⁷ tüntette ki.*”⁸ Ebből az időből a Bihari Múzeum jóvoltából egy fénykép is előkerült Csanak József építészről.⁹ Hogy a II. világháború idején milyen beosztásban tevékenykedett, nem ismert. Debrecenből 1944 decemberében hurcolták el a Szovjetunióba. A nyilvántartások szerint hivatalosan 1945. február 1-jén került orosz hadifogságba, mint főhadnagy.¹⁰ A jereváni 115. sz. főtábor, 1. sz. táborrészlegében őrizték. Az ottani hadifoglyok építették fel a helyi

⁴ Budapesti Czim- és Lakásjegyzék, 1912–1914. és A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet évkönyve, 1912–1914. Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára - Személyes Ügyek, 1916.

⁵ Az építész felmenőit és utódait lásd később.

⁶ A nyilvántartásban főhadnagyként szerepel, viszont a fényképen a rangjelzése századosra utal.

⁷ Katonai Érdemérem

⁸ A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye 1915. március 7.

⁹ BM AdF.203-2010 Bihari Múzeum Fotótár

¹⁰ HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténeti Levéltára nyilvántartása, halálakor főhadnagyként szerepelt

alumíniumgyárat és a kanakeri vízi erőművet. Itt hunyt el 1946. január 15-én. Sírja a gyár közelében található katonai temetőben ma is megtalálható.¹¹

Csanak József főleg Debrecenben és környékén dolgozott. Alkotásain előszeretettel használta a debreceni gyár klinkertégláit. De nézzük időrendben építészeti munkáit.

Debreceni építészeti munkái

Már fiatal mérnökként, 1918-ban ő is pályázatot nyújtott be a debreceni új köztemető néhány épületének tervpályázatára. Helyezést nem ért el, de 500 koronáért megvásárolták a tervét.¹²

1922-ben a Piac utca 23. alatti Sesztina-ház utcai frontján is átalakítást végeztek. *„Ekkor csatolták a lépcsőházi kapualjat »kis iroda« néven az üzlethez és építették át a Simonffy utcai sarok felé eső kis üzlethelyiséget, melyben addig lát-szerészüzlet és műhely működött, lépcsőházi bejáró kapualjja. A terveket Csanak József műépítész készítette a Tiszántúli Építő Rt. nevében, amely cég azután a kivitelezést is végrehajtotta.”*¹³

A Simonyi út 21. számú házat Kovács Gyula vaskereskedő lánya és férje, dr. Mező Sándor ügyész, főállamügyész örökölte. 1924-ben Mező Sándor ingatlan-tulajdonos toldalék építésére, később belső átalakításra, még később egy önálló udvari melléképület építésére kapott engedélyt. A terveken: „Csanak sk. okl. építész” aláírása olvasható. Többszöri átalakítás után 1958-tól a mai napig óvoda működik az épületben.

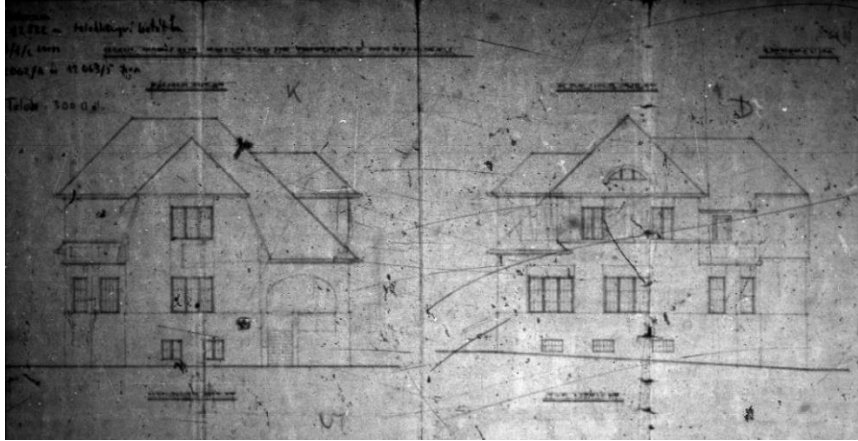
A mai Bessenyei utca 4. szám alatti villa építésére dr. Tóth Emil (1875–1944) árvaszéki elnök kért engedélyt 1927-ben. A ház pincei részében világos pincét, mosókonyhát, kamrát, a földszinten 3 szobát, konyhát, teraszt, az emeleten egy szobát, cselédszobát, fürdőszobát és teraszt alakítottak ki. A ház tervezője és építője Csanak József volt.¹⁴ 1944-ben dr. Papp Károly egyetemi tanár jelentette a ház háborús sérüléseit. 1969-ben manzárdszobát építettek rá. Az egyemeletes villa 1975-től helyi védelem alatt áll.

¹¹ Dupka Károly: Magyar gulág-gupvi-rabok Eurázsiaiban. Ungvár-Budapest, 2021. 312–316. p. és Pesti Hírlap 1992. október 16. 5. p. és a jereváni hadisír nyilvántartás

¹² Vállalkozók és Iparosok Lapja 1918. április 20.

¹³ Nagybákay Antal Zelmos: Részletek a debreceni „Vasudvar” történetéből. In. A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1991. Debrecen, 1993. 168. p.

¹⁴ DMJV PH Mikrofilmtára

*Bessenyei u. 4.*¹⁵

A Szent Anna utca 24. szám alatt, a Svetits leányintézet területén, az udvar hátsó részén, az iskolához csatlakozóan épült fel a Miasszonyunk nővérei tanítórend háromemeletes rendháza, amelyet Csanak József tervezett, és ő irányította az építkezést is. A munkálatokra 1930 végén kerestek vállalkozókat, és már 1931. szeptember 1-jén át is adták rendeltetésének. A nővérek két nappali dolgozóhelyiséget és önálló cellákat kaptak. Az épületet központi fűtéssel látták el. Az alagsorba került a növendékek ebédlője a konyha mellé. A rendház építése a tervezett összeg felébe, 210.000 pengőbe került.¹⁶

*A rendház udvar felőli része (1976)
(balra)*¹⁷

*a hátsó része (1985) (balra)*¹⁸

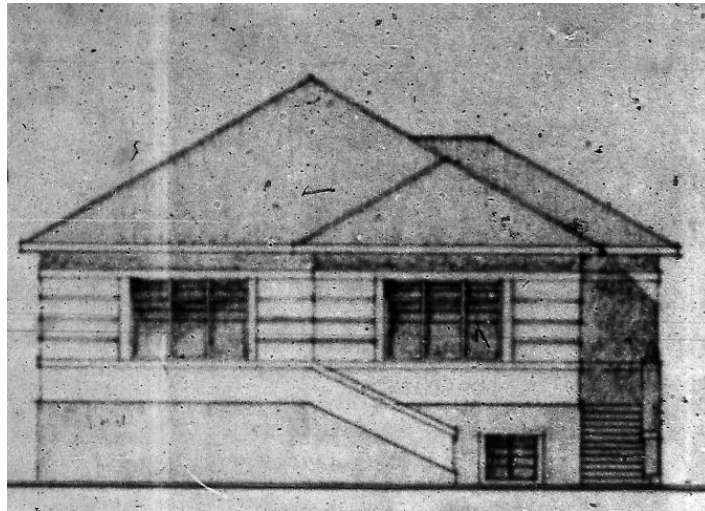
¹⁵ DMJV PH Mikrofilmtára

¹⁶ Mellau Márton: A Svetits leánynevelő intézet félszázéves története 1896–1948. Budapest, 2011. 105–108. p. A szöveget gondozta: Géczy M. Erzsébet SSDN

¹⁷ Géczy M. Erzsébet SSDN

¹⁸ Új Ember 1985. szeptember 22. 2. p.

A Bessenyei utca 6. szám alatt 1931-ben Simonffy (Rutter) Miklós (1892–1975), a posta műszaki igazgatója és felesége, Tamássy Anna (1894–1984) kért házépítési engedélyt a háromszoba-konyhás házra. A ház tervezője és építője Csanak József volt. Simonffy a háború után is megtartotta állását, az 1960-as évek elején onnan ment nyugdíjba. Az ingatlan 1987-ben még ifj. dr. Simonffy Miklós (1921–?) birtokában volt. 1987-ben egy hatlakásos társasház épült a villa helyére, amit kibővítettek, és panzió működött az épületben, ami azóta bezárt.

Bessenyei u. 6.¹⁹

Debrecen város közgyűlése a Csónakázó-tavat²⁰ a cserkészek részére engedte át az 1920-as évek végén. A Debreceni Cserkészkerület cserkészház építését határozta el. A cserkészház tervét Csanak József műépítész, cserkésztiszt készítette el. Az épület magában foglalt egy hatalmas termet, amely nyáron cserkészcélokot szolgált, míg a téli korcsolyaszezonban melegedőül használták. Volt benne hálóterem a vendégcsapatok részére, két tiszt szoba, továbbá a csónakház és egy mosdóterem zuhannyal berendezve. Az épület külső formájában erdészlakszerű, tornyos kivitelű volt, ún. „dorongház”.²¹ A cserkészházat 1932. október 2-án avatták fel. Csanak József tervezte az itteni lőteret is, amelyet 25–50–75 méteres lőállásokkal alakítottak ki, hogy a legkisebb cserkészektől a legnagyobbakig gyakorolhassák a céllövést.

¹⁹ DMJV PH Mikrofilmtára

²⁰ A Boldogfalvakert északi részén, a budapesti vasútvonal mellett

²¹ Debreczeni Ujság 1932. június 5. 11. p.

*Cserkészház*²²

*Cserkészház (1932)*²³

*Cserkészház (1934)*²⁴

A Csanak József utca 11. számú földszintes villát 1932-ben Békessy Jenő (1874–1958) agrármérnök, miniszteri tanácsos és felesége, Cordier Hermin (1884–1961) építtette. Békessy Jenő a magyarországi állattenyésztés egyik jeles

²² képeslap

²³ Déri Múzeum 2019.178.1 Aszmann Ferenc 1932. június 5. 11. p.

²⁴ Déri Múzeum 000813 Kozmann Gusztáv 1934

irányítója volt. A ház tervezője Csanak József (Békessy Jenő sógora). Az épületet 2003-ban lebontották, helyén ma egy társasház áll.

Csanak József utca 11.²⁵

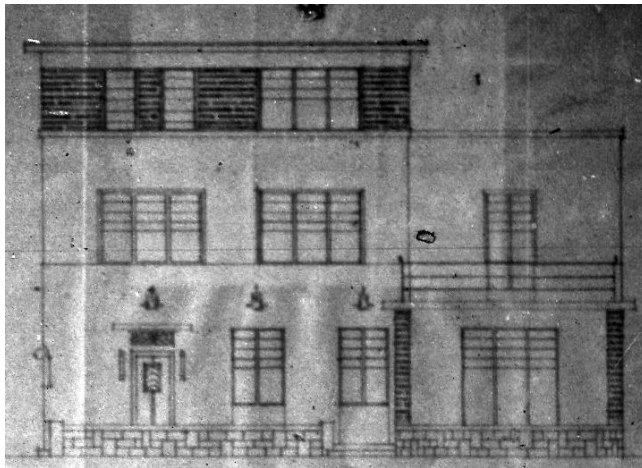
Debrecen nyugati felén korábban nem volt református templom, így 1928-ban a református presbitérium elhatározta, hogy a Mester utca végén építenek egyet. A telket már 1929-ben erre a célra kijelölte a város, de csak egy évtized múlva épült fel a templom, amelynek alapját 1937 augusztusában rakták le. A nyolcvanezer pengős építési költséget Tóth Lajos 62 éves kályhásmeister adománya fedezte. A templom Csanak József tervei alapján készült, az építési munka vezetője is ő volt, aki magyaros-székely-eklektikus stílusban tervezte meg. A templomhoz több tervet is készített. A Mester utcai református templomot 1938. augusztus 21-én szentelték fel. A torony magassága a csillagig 40 méter. A templom főhajója 26,52 méter hosszú, 11,26 méter széles. A belső magasság 8 és 9 méter. A templom 600 ülőhellyel rendelkezett.

²⁵ DMJV PH Mikrofilmtára

Csanak József tervei (a jobb oldali valósult meg)²⁶

A Csanak József utca 15. számú ház építésére dr. Wiener László nagykereskedő és Wiener György kért engedélyt 1931-ben. A kétemeletes, háromszoba-összkomfortos ház tervezője és építője Csanak József. Az épületet 2007-ben lebontották, helyén a szomszédos üdülő parkolót alakított ki.

Csanak József u. 15.²⁷

²⁶ Kántor Anita gyűjteménye

²⁷ DMJV PH Mikrofilmtára

A Kossuth utca 21. szám alatti Angol királynő szálloda kávéházát 1934-ben alakították át Csanak József művészi tervei szerint,²⁸ majd 1939-ben az ő tervei alapján toldalékot építettek hozzá.²⁹

1936 áprilisára Csanak József építész készítette el a debreceni városháza nagy tanácstermének átalakítása során a zárt karzat kialakítási tervét. A helyiség födémszerkezetét akkor alakították mai formájára. Azzal együtt a nagyterem előcsarnoka fölött az addig nyitott belső függőerkély helyett zárt karzatot alakítottak ki, amelyet továbbra is a padlásfeljáróból lehet megközelíteni. Az előcsarnok és a polgármesteri előtér között nyílik az a folyosói ajtó, ahonnan lépcső vezet egyenesen fel a padláshoz, illetve itt nyílik balra a karzat ajtaja.³⁰

Csanak József dolgozott a Debreceni Kölcsönös Segélyező Egylet (Kossuth u. 8.) székházának felújításán. A nemrég lebontott Kürtös utcai Syposs-villára 1924-ben az ő tervei alapján építettek emeletet. Az Országos Társadalombiztosító Intézet Debrecenben építendő bérházának tervpályázatán a bírálóbizottság az 1000 pengős pályadíjat Csanak Józsefnek is odaítélte 1926-ban. Pályatervet küldött be többek között 1926-ban Rimanóczy Gyulával közösen az új városháza épületére, amit ötezer pengőért megvásárolt a város. Ugyanebben az évben önállóan a vágóhíd hűtőházára, 1936-ban a Magoss György téri országzászlóra, 1938-ban a nagyerdei gyógyszállóra, 1939-ben a Böszörményi úti gazdasági tanintézetre, 1942-ben a hajdúszoboszlói OTI üdülőházra is pályázott. Több esetben szakértőnek, pályázatok elbírálójának is felkérte a város.

Berettyóújfalui építési munkái

Csanak József legtöbb munkája a mai Hajdú-Bihar vármegyében Berettyóújfaluhoz kötődik, több helyen Berettyóújfalu építésének nevezik. Ottani tevékenységei kronologikus sorrendben:

1921-ben indult a berettyóújfalui 19 házból álló tisztviselőtelep kialakítása. Az épületek terveit Csanak József készítette el. A megvalósult telep házait így jellemezték: *„A házak változatos képet mutatnak, mégis Csanakra és a korra egyaránt jellemző karakterjegyeket hordoznak. A villaszerű épületek lábazatkialakítása és magastetőinek formája Kós Károly és körének építészetét idézik.”*³¹

²⁸ 8 Órai Ujság, 1934. június 9. 9. p.

²⁹ DMJV PH Mikrofilmtára

³⁰ DMJV PH Mikrofilmtára és Papp József szíves közlése

³¹ Megyeri-Pálffy Zoltán: Nagys. dr. Barcsay László kir. járásbíró úr lakóháza In. Bihari Múzeum évkönyve 2018. 34. p.

A tisztviselőtelep (képeslap)

A tisztviselőtelep legnagyobb épülete az ún. alispáni-lak. Ma zeneiskola működik az épületben.

Alispáni-lak, (1930)³²

ma zeneiskola³³

1926-ban rendelte el Berettyóújfalú a községi önálló gazdasági népiskola felépítését a Debrecenbe vezető út mellett, és a következő év júniusára el is készültek

³² Pesti Hírlap Naptára 1930.

³³ Berettyóújfalui Zeneiskola

az új épületek. A terveket a debreceni építész mérnök, Csanak József készítette. (Az épületet lebontották.)

A gazdasági népiskola épületei (reprodukció)

1927. október 16-án avatták fel Berettyóújfaluban a Leventeházat. Az ünnepségeken Horthy Miklós kormányzó személyesen vett részt. A Csanak József építész mérnök által tervezett Leventeház öt hálóteremmel nyitotta meg kapuit, amely a leventeoktatóknak és a téli gazdasági iskola növendékeinek biztosított szállást. A földszinten kapott helyet a tágas díszterem színpaddal, öltözőkkel és vetítőkamrával, így a leventeház a község kultúrháza is volt egyben. A díszterem előadásokon kívül sportfoglalkozások helyszínéül is szolgált. A Leventeház ad helyet napjainkban a Nadányi Zoltán Művelődési Központnak, megőrizve eredeti kialakítását.

Leventeház (1930)³⁴

művelődési ház 1960 körül³⁵

A „Bihar vármegyei Gróf Tisza István közkórház” terveinek elkészítésével a vármegye Csanak Józsefet bízta meg. Az építész a vármegyei tiszti főorvossal együtt, tájékozódás céljából részt vett a düsseldorfi nemzetközi orvoskongresszuson és kiállításon, hogy ott a legmodernebb kórházépítést és -berendezést megismerjék. Hasonlóan a debreceni klinikához, Csanak is villaszerű pavilonok tervét készítette el, de a szűk telek miatt kisebb épületeket tervezett. Az első kapavágások 1927 őszén történtek, s 1928 nyarán már az összes épület tető alá került. Az ünnepélyes megnyitóra 1928. október 28-án került sor, de több belsőszerezési munkát 1929 tavaszáig elhúzódt. A következő egységek készültek el: főépület (sebészet, belgyógyászat, szülészet, gazdasági hivatal, laboratóriumok stb.), tüdőpavilon, gyermekpavilon, gazdasági épület, fertőtlenítő, ravatalozó, orvosi lakóház, növényház és garázs. A régi épületek közül négy még ma is megtalálható. Némelyiket átalakították, illetve közvetlen közelükben modern, a régiekhez nem illeszkedő új kórházi egységeket építettek. A régi épületek már nem minden esetben szolgálják egykori funkciójukat.

³⁴ Pesti Hírlap Naptára 1930.

³⁵ BM X.20. Művelődési ház Bihari Múzeum Fotótár

A kórház főépülete, 1929³⁶

A Berettyóújfalui Bihari Múzeumnak köszönhetően sikerült a kórház további régi épületeit bemutatni.³⁷

*A kórház műtőraktusa
(BM IV.90.71.1_5)*

*A kórház tüdőpavilonja
(BM IV.90.71.1_2)*

³⁶ Bihar vármegye tíz évvel Trianon után: Csonka-Bihar vármegye revíziós emlékalbuma. Pécs, 1930.

³⁷ BM IV.90.71.1. Kórházi album – Bihari Múzeum, Általános Történeti Dokumentumok Gyűjteménye

A kórház gyermekpavilonja (BM IV.90.71.1_4)

Orvosi lak (BM IV.90.71.1_1)

A kórházi ravatalozó (BM IV.90.71.1_6)

A kórház konyhaépülete (BM IV.90.71.1_3)

Derecskei építési munkája

Az építész nagyapja születési helyén is letette névjegyét.

1929-ben Csanak József építésmérnököt, mint királyi törvényszéki hiteles szakértőt kérték fel, hogy készítsen előzetes szakvéleményt a derecskei református egyház tulajdonát képező iskolák tatarozásáról, illetve átépítéséről, az előforduló összes problémáról. Majd elkészítette az ezekkel kapcsolatos szakértői véleményt a felmerülő hibákról, károkról, illetve ezek okait is feltárta. Az 1929. november 20-án elkészült szakértői véleményében kimutatta, hogy a felmerülő költségek elérnék az újonnan való építés költségét. Ezek után megbízták, hogy tervezze meg a derecskei református elemi népiskola 10 tantermes épületét. A kör-

nyék legnagyobb iskolája volt, alagsori tornaszobája szintén az elsők között létesült. Az épület modern art deco stílusban, pártázatos³⁸ jellegű attikával, klinkertégla díszítéssel, igényesen kidolgozott részletképzéssel készült.³⁹ Az új iskolát 1930. november 12-én adták át ünnepség keretében. Az épület ma szépen felújítva a Bocskai István Általános Iskolának ad otthont a Szováti út 2. szám alatt.

(reprodukció)

Balatonboglári építészeti munkái

Az O.R.T.E. (Országos Református Tanáregyesület) balatonboglári üdülőtelepén is dolgozott Csanak József. Erről így számolt be a Protestáns Tanügyi Szemle 1934/8. száma: *„Teljes joggal és büszke örömmel állapíthatjuk meg, hogy a tavaszi hónapokban Csanak mérnök úr által ellenőrzött, ritka becsülettel keresztülvitt építkezések és tatarozások folytán üdülőtelepünk egyike lett a Balatonpart legszébb és legkényelmesebb nyaralóinak. A múlhatatlanul fontos szükségletet pótló, méreteiben és kivitelében impozáns ebédlő-társalgóterem újonnan való építése, a Mária-villa nyitott terraszának ízléses emeleti kiképzése, az Alfréd-laknak praktikus átalakítása és tatarozása, a párját ritkító merész mólókiszögellésnek masszív megerősítése, a Balaton partján oly ritka higiénikus, jóízű vízvezetéki víznek a*

³⁸ pártázat: A homlokfal felső szegélyéből kiugró, változatos formájú, az épület díszítésére való kis ormok sora.

³⁹ Derecske város integrált településfejlesztési stratégiájának megalapozó vizsgálata. Derecske, 2015.

bekapcsolása, fürdőszoba létesítése valóban alkalmas arra, hogy a kényesebb esztétikai és célszerűségi igényeket is kielégíthesse.”

Az egyértelmű, hogy az ebédlőt Csanak József tervezte és építette. Az 1912-ben épült Mária-villa tetőteraszára emeletet épített. Az Alfréd-lakon átépítést, felújítást végzett.⁴⁰ 1945 után a Magyar Vöröskereszt majd a Magyar Cionista Szövetség Mizrahi Szakosztálya használta, egy ideig az O.R.T.E. is, végül az államosítás áldozata lett.⁴¹ Az ebédlőt lebontották, a Mária-villa ma is áll, az Alfréd-lakról nincs információ.⁴²

Csanak által épített ebédlő

Az általa felújított Mária-villa (1940)

Képzőművészeti tevékenysége

Nemcsak építészeti munkái voltak, hanem szobrászati alkotásai is díszítik/díszítették Debrecent.

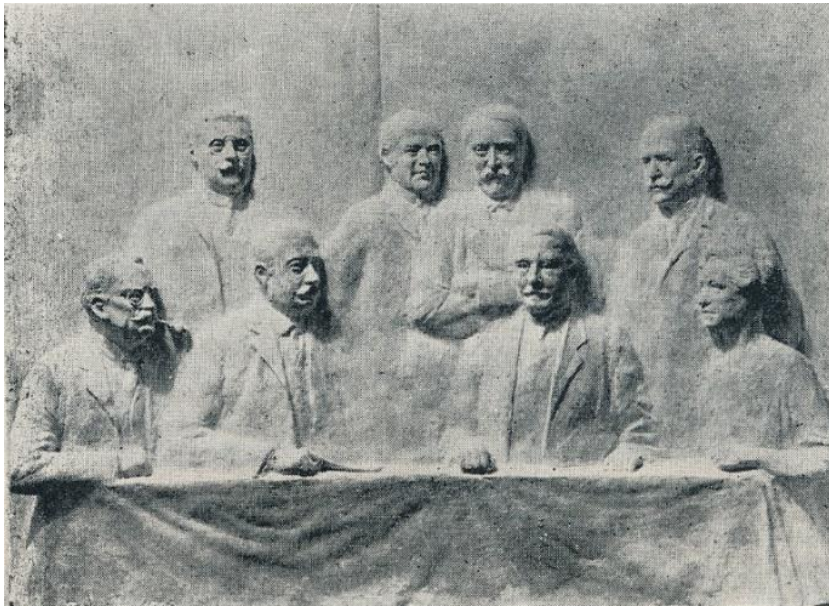
A Nagyerdei körút 68. szám alatti Sesztina-villa teraszának falán, Déri Frigyes 1921. május 11-i látogatásának emlékére – Déri Frigyes ekkor kötötte ki, hogy a gyűjteményét véglegesen Debrecenben helyezték el – egy bronz domborművet helyeztek el, amelyet Csanak József műépítész készített. Az alkotás alapján meg lehetett ismerni minden akkoriban a gyűjteményről tárgyaló személyt. Az ülő sor balról jobbra: Zoltai Lajos múzeumigazgató, Csóka Sámuel helyettes polgármester, Déri Frigyes, Sesztina Jenőné; álló sor balról jobbra: dr. Csűrös Ferenc kultúratanácsnok, dr. Tihamér Lajos miniszteri osztálytanácsos, dr. Czakó Elemér helyettes államtitkár és Sesztina Jenő. Egy 1990-es visszaemlékezés szerint a

⁴⁰ Protestáns Tanügyi Szemle 1934/5. 214. p.

⁴¹ Szabadi István: Az Országos Református Tanáregyesület (ORTE) története 1902–2002. Debrecen, 2002.

⁴² Béres Krisztina Balatonboglári Lukács Károly Városi Könyvtár

bronztablát 1945 áprilisában ismeretlen tettesek a terasz falából kivésték és eltulajdonították (azt mondják, éppen fémgyűjtő hét volt akkortájt). Sajnos csak fénykép maradt fenn róla.⁴³

1923 szeptemberében Déri Frigyes harmadszorra látogatott Debrecenbe a múzeum témájáról tárgyalni, akkor Déri az ősi Csanak-villában (Csanak József utca 7.) szállt meg. Ebben az időben özv. Láposy Ferencné, Csanak Róza (1850–1934), a mecénás Csanak József lánya élt a villában. A látogatás emlékére a ház falán emléktablát helyeztek el 1925-ben. A tábla szövege: „*Itt lakott Déri Frigyes 1923. szept. 1–4.*” A márványtablát – amely ma is megtalálható – Csanak József műépítész és szobrász készítette.⁴⁴

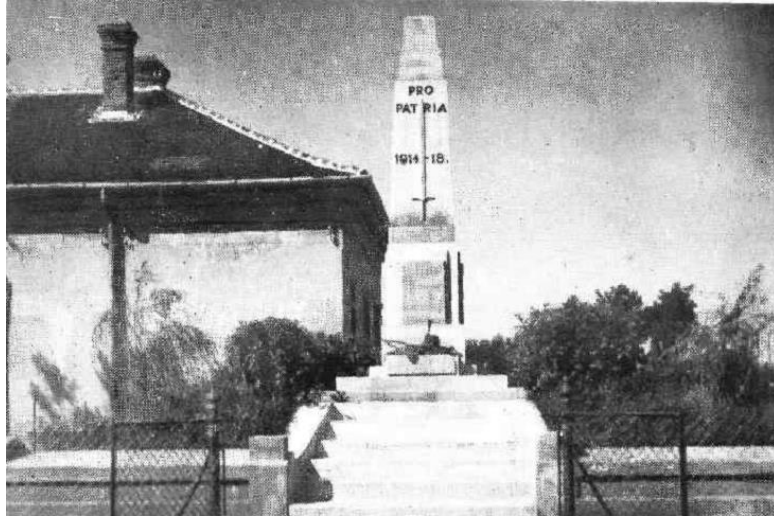
⁴³ Déri Múzeumi Vezető. 1939. II. kiadás 9. p.

⁴⁴ Egyetértés 1925. március 29. 5. p.

A 2-es honvéd huszárezred emlékoszlopa a Nyugati utcai laktanyában állt. 1922-ben a laktanyában gyűltek össze az egykori ezred tagjai, hogy megemlékezzenek az 1914-es harcra indulásukról. Ekkor határozták el, hogy a háborúban hősi halált halt bajtársaik emlékére emlékoszlopot állítanak. Erre 114.000 koronát adtak össze. Az emlékoszlop elkészítésére Csanak Józsefet kérték fel,⁴⁵ aki szintén az ezredben szolgált. Az emlékmű leleplezésére 1924. szeptember 21-én került sor. Talapzatát cserfa koszorún fekvő kard és huszárcsákó díszítette. Az oszlop homlokzatán az ég felé nyúló kard két oldalán a PRO PÁTRIA 1914–18 felirat volt olvasható. A kard alatt volt gróf Tisza István neve arany betűkkel, ez alatt a 13 hősi halált halt tiszt neve szintén arany betűkkel vésve. A mű többi oldalán a hősi halált halt 450 huszár és altiszt neve volt fekete betűkkel. 1945 után az emlékoszlop eltűnt, sorsa ismeretlen.

⁴⁵ Magyarország 1922. augusztus 27. 6. p. és Egyetértés 1924. szeptember 23. 4. p. és vcsj.eu (2021. november 2.)

A bombamerénylet emléktáblája az Iparkamara utca 2. számú épület első emeleti ablakai között található. A görögkatolikus Miklósy püspök ideiglenes székhelyül Debrecent, az iparkamara székházát választotta. Az 1914. február 23-án történt bombamerényletnek három áldozata volt: a püspök helynöke, titkára és az egyházmegyei ügyész. A támadást a püspök ellen tervezték, de a csomagba rejtett bomba célt tévesztett. Az emléktáblát Csanak József építész tervezte. A mű avatására 1932. február 23-án került sor. Az emléktábla szövege: *„Emlékül a világháború első halottainak: Jaczkovics Mihály gör. kath. vikáriusnak, Slepkovszky János püspöki titkárnak és dr. Csath Sándor ügyésznek, akik 1914. febr. 23-án e házban bombamerényletnek estek áldozatul.”* A fénykép 2022-ben készült.⁴⁶

⁴⁶ Hógye Lajos

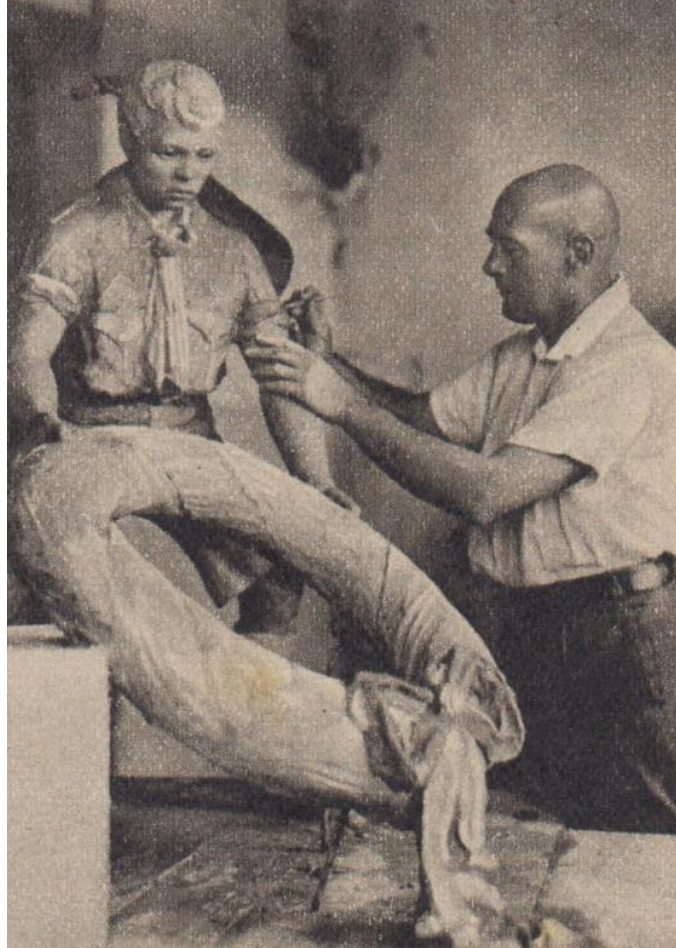

Debreczeni Ferenc (1892–1931) autóbalesetben elhunyt cserkészvezető sírjára⁴⁷ Csanak József tervezett síremléket, amit a Debreceni Műkőgyár készített el. A mű egy cserkészfiút jelenít meg, amint koszorút helyez a sírhantra. A cserkészalak melletti kőtáblán az a két mondat áll, amelyet Debreczeni Ferenc a katasztrófa reggelén papírra vetett, s amelyet a debreceni hősi halottak emlékművének megkoszorúzásánál emlékbeszéde mottójául szánt: *„Az élet csak akkor szép, ha a másokért tudunk élni. A halál is csak akkor igazán szép, ha másért tudunk halni...”*⁴⁸. A síremléket 1934. október 14-én avatták fel. Védett síremlék. (A fotón Csanak József is látható.)⁴⁹

⁴⁷ 5. tábla, bal oldali középső sor, 72. sír

⁴⁸ Debreczeni Képes Kalendárium 1935. 138–139. p.

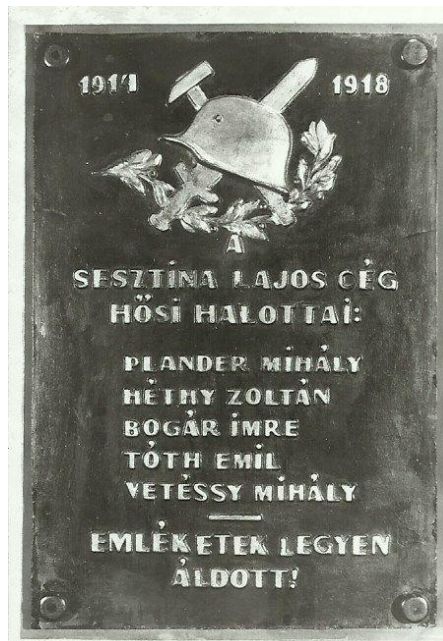
⁴⁹ Magyar Cserkész 1934. október 1. 27. p.

A Sesztina-cég hősi halottjainak emléktáblája a Piac utca 23. szám alatti Sesztina kereskedés falán állt. Az első világháborúban a cég öt alkalmazottja halt hősi halált: Plander Mihály raktárnok, Héthy Zoltán, Tóth Emil segédek, Bogár Imre boltoszolga és Vetéssi Mihály tanuló. Az 50×70 cm-es emléktáblát Csanak József műépítész tervezte, és a debreceni Bocskay Vasöntöde készítette el. Felül 1914–1918 dátum áll, középen tölgyfalevéllal övezett bajonett, rohamsisak, kalapács van. Ez alatt a következő felírás: „*Sesztina Lajos cég hősi halottai: Plander Mihály, Héthy Zoltán, Bogár Imre, Tóth Emil, Vetéssi Mihály Emléketek legyen áldott!*” Az emlékművet 1935. május 25-én leplezték le. 1949-ben, a cég államosításakor az emléktáblát eltávolították, ma a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum őrzi.

*Az emléktábla az eredeti helyén,
1936⁵⁰*

Az emléktábla⁵¹

Békessy Béla huszártiszt, olimpiai második helyezett kardvívó domborművét eredetileg 2002. november 13-án avatták fel a Békessy Béla Általános Iskolában. Az alkotást az olimpikon húgának unokája, Dalmy Tibor adományozta az iskolának. Az iskola megszűnése után a domborművet az emléktáblával együtt lebontották. Sokáig nem tudtam róla, mígnem egy fotózás alkalmával a Kossuth lakatnyában találtam rá. A bronz domborművön az egykori vívó arcképe látható bal profilból, alatta pedig a neve. A megszűnt iskola vezetése a laktanyának ajánlotta fel az alkotást, amit 2004-ben helyeztek el a laktanya Békessy Béláról elnevezett sportszarnoka elé.

⁵⁰ Déri Múzeum 3624P Horváth István 1936

⁵¹ reprodukció

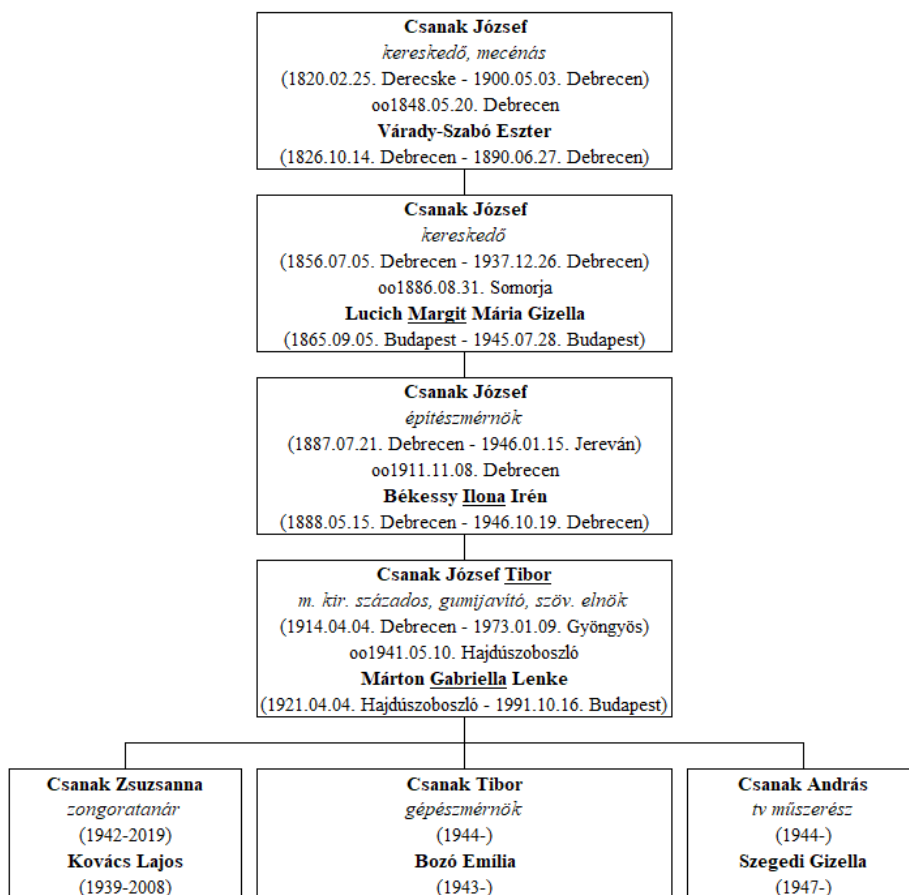
Érmeket, plaketteket is készített, többek között a „Magyar Cserkész Szövetség IX. kerülete Debrecen 1921–1931.” feliratú érmét, két méretben. A bronzplakett mérete 68,5×50,5 mm, illetve 44×31,5 mm. Az utóbbit a cserkészcsapat mindegyik tagja viselhette.

A másik ismert kisplasztikája Kismarjai Bocskai Istvánt ábrázolja. A bronzplakett mérete 71×52,5 mm.

Szívesen rajzolt is. Az 1903. április 8-án megtartott „Debreczeni Műpártoló Egyesület amateur kiállításán” három tanulmányfej alkotása került bemutatásra.⁵²

Csanak József építész nevét, emlékezetét Debrecenben a még meglévő épületein, emlékművein kívül semmi nem őrzi. Budapesten a 18. kerületben, az Uzsok téren, az Örmény-magyar katonai emlékmű mellett 2017-ben elhelyezett újabb emlékművön olvashatók az örményországi hadifogságban elhunyt magyar katonák nevei, köztük Csanak József neve, születésének és halálának éve is.

⁵² A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1989–1990. Debrecen, 1992. 422. p.